

Móra Ferenc — és akiknek nem kell

Kisebbségi könyvet kitennének a Móra-centenárium alkalmából lapjainkban, folyóiratainkban megjelent közlemények, méltató cikkek, emlékezések, adatközlések. Így is volt rendjén. Volt közöttük értékes, új szempontokat, új tényeket közlő, volt sablonos, semmitmondó, csupán az alkalmatól kényszerített. A centenáriumi a sok évforduló között is piros betűs ünnep, érthető hát, ha ilyenkor az ünnepelt értékeit szokás fölemlíteni. Am a kegyelet sem teszi jogossá, hogy gyöngöségeit, művészetének korlátait, életművének hátrányos mozzanatait elhallgassuk. A Népszabadságban E. Fehér Pál cikke, az Irodalomtörténetben Sik Csaba tanulmánya Móra regényeiről, de főképpen a Kritikában Dérczy Péter kitűnő megemlékezése szépen bizonyította, hogy nem kell szükségképpen szentté avatni, szoborrá merevíteni Mórát még születésének századik évfordulóján sem, hanem okos szóval, elfogulatlan ítélettel rá lehet mutatni szeplőire is.

Régén is akadtak azonban, akik egyéni ízlésük ellenérzéseit a tárgyas bírálattal látszatba burkolva Móra iránti nagyságát is kétségbe vonták. Nem térek most vissza a folszabaddal előtti időre, amelyben jobboldali ellenségei és baloldali fanyalgói utasították el írásművészetét. Arra is csak utalhatok itt, hogy *A magyar irodalom története* című akadémiai kiadvány 6. kötete ugyancsak hozzájárult ahhoz a szemlélethez, amely vállon veregeti az író, „kismestert”, amattól fokozza le. „Huszdik századi irodalmunk legjelentősebb műkedvelő írójának nevezhetjük Mórát” — írta 1966-ban a róla szóló fejezet szerzője, Vargha Kálmán. Igaz, hozzátette: „a szó nemesebb értelmében”. Am az a sok fönttartás, amelyet hangoztatott, s maga a fejezet cím is — *Késői anekdotizmus: Móra Ferenc* — ahelyett hogy ellensúlyozta volna az elmarasztalást: súlyosbította.

A művészetben, az irodalomban az a nagyszerű, hogy változatos, hogy ezer színű; megfér benne *Munkácsy* és *Csontváry*; *Bartók* és *Kodály*; *Shaw* és *Pirandello*; *Franz Kafka* és *Heinrich Böll*; *Krúdy* és *Móra*. Az alkotás lehetőségeinek széles skálájában ki-kik a maga vonzalmát szerinti választgat kedvére valót. Kinek a pap, kinek a papné. Az ízlés, noha társadalmi, világnézeti meghatározottsága kétségtelen, sokféle lehet, és a művészet szinte korlátlanul kielégíti valamenynyit. Kit a realizmus vonz, kit a különféle modernizmusok; a társadalmi határúak képesek mindketőben megjelenni sajátos értékeikkel. Am szembeállítani őket, egymás ellen kijátszani, egyéni elfogultságunk, ízlésünk korlátait esztétikai mércével ügyeskedni át: nem a művészet, nem az irodalom természetének megfelelő eljárás. Idegen a művészettől, az irodalomtól.

„Nem sok reményem van rá, hogy klasszikus legyek valaha” — írta tréfás öngúnyval Móra *Vasút akar lenni* című tárcájában 1925-ben. Hozzátette: „ebben az a jó is megvan, hogy éniamtam egy gyerek se fog riva fakadni az iskolában”. Másutt is szerényen kolompzónak, rösztyűnek mondja írásművészetét, elismeri / korlátait, képességének határait. Ez nem téveszthet meg bennünket: az írói „hamis tudat” ne befolyásolhat; nekünk magunknak — itt és most — kell kialakítanunk róla véleményünket.

S nagy magyar írók, jó ítéletű tudósok már megtették. Nem szeretném ugyan, ha csak tekintélyi érveket szögezhetnék szembe az íménti lekicsinyölökkel, mégsem mellőzhető, hisz meggondolkodtató: miként vélekedtek róla — az íróról és az emberről — a magyar szellem olyan óriásai, mint *Móricz Zsigmond*, *Kosztolányi Dezső*, *Karinthy Frigyes*, *Tamási Áron*, *Juhász Gyula*; avagy csak olyan kiválóságai,

mint *Supka Géza*, *Gombocz Zoltán*, *Mészöly Gedeon*, *Zsolt Béla*, *Hegedűs Géza*, *Bóka László*. A sort még folytathatnám.

„Nem érték ugyan egyet a véleményekkel, de utolsó lehetőséggel küzdök azért, hogy véleményem kifejtésed.” Ugy tudom *Voltaire*-től származik a vitaszabadságának ez az alaptörvénye. En sem rovom föl *Mocsár Gábornak*, hogy a Tiszatáj júliusi számában kifejtette ellenérzését Mórával szemben; még csak azt sem kifogásolom, hogy épp a centenáriumot használta föl erre alkalmul. Azt valom, joga volt hozzá. Akkor is, ha *Móra képe egyoldalú, egyénien elfogult*. De hát senki sem lépheti át a saját árnyékát. *Mocsár* puritán kávinista, tisztántúli ízlésének éppúgy nem tetszhet Móra melegebb, patriarchálisabb kiskun érzelmessége, mint *Veres Péter* „rideg-paraszti” szemléletének *Tömörkény* parasztabrázálása. Ahogy *Veres Péter*, éppen kérszemre, ki is fejtette a *Tömörkény Emlékkönyvben* 1966-ban. *Mocsár* szerint Mórát sem szerette. Nem tudom, honnan veszi ezt az értesülést. A Délmagyarország egykorú tudósítása szerint 1935. február 22-én a szegedi Hét vezér utcai Munkásotthonban *Parasztirodalom* címmel tartott előadásában másként nyilatkozott. „Móra nagyszerű ember volt, aki szerette a parasztot. Veres részletesen taglalta az *Ének a búzamezőkről* című regényt a parasztirodalom szempontjából”. Örök kár, hogy a tudósító ilyen szűkszavú volt. Nem kétem ugyan, hogy *Veres Péternek* kifogásai is voltak Móra regénye ellen, de az idézet eleje kizárja az olyan mereven elutasító álláspontot, mint amelyet *Mocsár* tulajdonít neki.

Az a benyomásom, hogy *Mocsár Gábor* csak nagyon kevésbé ismeri Móra életművét. Szerencsétlenségére egy olyan kötet akadt a kezébe, a *Nádi hegedű*, amely önmagában egyoldalú képet ad az íróról. A kötetnyitó novella, a *Máriácska a sakalóban* persze hogy „gyermeteg gügyögés” — *forma szerint*. Hiszen a kislányával történt esetet ír meg, s Móra kitűnően értett ahhoz, hogy nyelvet — szavait, főként jelzőit és hasonlatait — tárgyhöz igazítsa. Ez „a kimódolt, mesterségesen felidézett ájtatosság” is ilyen stílusesszék: a gyermek meki vallásosság hangulatát akarja megteremteni. Kár, hogy *Mocsár* nem ismerte föl ugyanakkor ennek a kis írásnak a Móra legrejtettebb gondjairól a sorok közt árulkodó mondanivalóját. A darabokra tört, márványt utánzó gipszből készült Mária-szobor az elveszett illúzióknak, a tovatűnt eszményeknek jelképe. *Vajda László* kiadása a jegyzetében közli az elbeszélés első változatában (1913) még szereplő, a másodikból (születési ideje meg is magyarázza, miért: 1923-ban jelent meg) kimaradt gondolatokat: „Megriadtam egy kicsit, de látam, hogy az istenanya mosolyog, és megértettem, hogy az istenekből utoljára játékok lesznek. Azokból is, akiket a pogányok faragtak maguknak, azokból is, akik hit, hűség, becsület, hazaszeretet és más efféle nevekben ülnek a história és az emberek szívé oltárán.”

Ez az írás sem csupán „ájtatos szentimentalizmus” tehát, ahogyan a *Vérem, Parasztjaim* novellái vagy a *Szilánkok* és a *Memento* publicisztikai írásai sem igazolják *Mocsár* kételyeit Móra politikai állásfoglalásairól. Megint nem szabad magának Mórának elhinnie, hogy „se tehetség, se gusztusa” nincs a politikához. Ezt csak a kiabrándult, a két forradalom és az ellenforradalom elősdi figuráinak, haszonélvezőinek láttán csalódott író mondja magáról. Ugy értendő: ha ez a mai politizálás a politika, akkor nekem ehhez nincs se tehetségem, se gusztusom. De elfelejtjük-e, hogy a Szegedi Napló — politikai napilap volt, a függetlenségi párt, tehát az ellenzék

szócsöve! — munkatársa, sőt főszerkesztője még ma is csak töredékesen ismert publicisztikai írásában milyen merész tollal írt a Tisza-korszak urai ellen? Majd a Horthy-rendszerben is a Szeged, a Délmagyarország, a Világ és a Magyar Hírlap vezércikkírójaként? Ha egyszer végre teljesen kiadhatjuk publicisztikáját, ugyanúgy tanítani kell majd újságíróiskolákban, mint *Adyét* vagy *Juhász Gyuláét*. De már a most hozzáférhető, kiadott gyűjtemények is elégségesek ahhoz, hogy cáfoljuk *Mocsár*nak az apolitikus Móráról kialakított és tekinthetetlenül hiteltelven terjesztett képét. És nemcsak az „elkédélyesített”, „humorba, szatírába” oldott társadalomkritikájára kell gondolnunk, bár az sem volt kis dolog (a *Hannibál föltámasztásának* sorsa mutatja), hanem a kifejezetten a rendszert, a dualizmus vagy Horthy korát napról napra bíráló vezércikkeire is.

Abban igaza van persze *Mocsár Gábornak*, hogy nehéz kiigazodnia — nemcsak a messziről jött, hanem a bennszülött szegedi — embernek is a forradalmak bonyolult viszonyaiban, *Mórának* Dettrehez, *Salay Józsefhez* s nem utolsósorban *Somogyi Szilveszterhez* fűződő kapcsolataiban. E tekintetben jócskán van még tennivalója a helyi kutatásnak: árnyalt képet adni ezekről egyenként és egymással való kölcsönhatásaikban. Lehetséges, hogy ami kívülről érdemnek látszik, valójában csak óvatosság volt, és megfordítva: amiért ma Mórát vagy az imént felsoroltakat elmarasztalják, az alaposabb, elfogulatlanabb vizsgálódás után emberi erénynek bizonyul majd.

Lukács György 1918-ban kis könyvecskét írt nagyra becsült barátjának, *Balázs Bélának* igaztalan kritikái ellen: *Balázs Béla és akiknek nem kell*. Ezt a címet tiedtem el tőle, hogy helyére próbáljam billenteni a Móra megítélésében mutatkozó méltatlan aránytalanságot. Nem hallgatom el, hogy akikkel vitába szállók, valamennyien személyes jó barátaim. Sem megbánni nem akarom őket, sem jogukat csorbítani, hogy Mórát ne szeressem. Tévedések elkerülésére: én sem vagyok elvakult rajongója. Írásaim bizonyítják, hogy társadalomszemléletének fogyatékoságait, hangütésének olykor negédesességét, különben páratlan nyelvművészetének alkalmi modorosságait korábban is szóvá tettem már. Csak az arányokra kell jobban ügyelnünk: a legjobb teljesítményekből kell ítélnünk, ahogy a magasugró is az átvitt legmagasabb lécs minősíti, nem az, amelyet levert.

Ötven éve, amikor szülővárosa díszpolgárrá választotta, és az akkor szülőházának vélt Daru utcai lakóházukat emléktáblával jelölte meg, Móra így beszélt: „Most márványtáblát kapok, pedig magyar író csak halála után szokott márványtáblát kapni, hogy azzal elmozsolhassa a göröngyöket, amelyekkel életében meghajigálták.”

Meghajigálták, mert szavával, betűjével, közéleti tevékenységével a magyar földművesegénytség ügye mellé állott. Irodalmi rangját persze, jól tudom, ma már nem eszerint ítélik meg. De életművének önmagában való értéke is klasszikusaink közé emeli.

A többit bízzuk az utókorra.
PÉTER LÁSZLÓ

Nem élhetünk igazság nélkül

Tudják, miért vásárol kis-kertek magának az ember? Hogy újratemetse az elvesztett Édent, ahol fáról ehetne a gyümölcsöt, nem kellett ládában fonnyasztott almát drága pénzért vásárolnia. A csúf kigyó azonban ma sem nyugszik: ürmöt csöpögtet a visszanyert Paradicsom földöntúli örömei közé is.

Nevezzük a történet hőst az egyszerűség kedvéért *Kolbász Mihálynak*. Bérből és fizetésből él, megtakarított pénzéből telket vásárolt öt-hat éve a zöldövezetben. Asszonya lugast ültetett a határkarók közé, *Kolbász Mihály* pedig kerítést emelt birodalma határain. A kiskert közepén ég felé törő, karcsú szerszámoskamra emelkedik. Alapterülete szabályosan 12 négyzetméter. Pincéjében gyorsan hűl a sör, földszintje takaros szoba, emeletéről a szomszéd kerttulajdonos barackfára látni, a padláson galambok turbékolnak. A szorgos munka meghozta gyümölcsét: meghozta pár év múlva a lugas is. Öröm volt kimenni a kertbe, gyomot irtani, szőlőt kóstolgatni. *Kolbász Mihály* teli demizsont rendszerezett a pincébe, házi készítésű paprikás szalámit aggatt az emeleti helyiségbe. Vasárnaponként a kiváltságosok kis csapata mulatta idejét az alpesi szerszámoskamrában. *Kolbász Mihály* szedte az almát, itta a bort, ette a paprikás szalámit és úgy érezte, jogállamban él, ahol a zöld kerítésen kívül erkölcsök és törvények védik birodalmát.

Egy szép napon feltörve találta a szerszámoskamra ajtaját. Hívatlan vendég tette be a lábát az idilli fészekbe. Megívott két-ujnyi bort a demizsomból, lekanyarított egy reggelire valót a szalámból. Heverészett *Kolbász Mihály* heverőjén, használta a törülközőjét. Rendszerető ember lehetett a behatól, még a példét is összehajította maga után. *Kolbász Mihály* felpattant az első villamosra és a rendőrségre száguldozott.

— Mit vitt magával a tettes? — kérdezték. Nem tudott mit válaszolni. Nem elég az, hogy evett szalámból, beleivott a borába?

A kerttulajdonos ekkor még megnyugodott. Vásárolt egy biztonsági zárat, folszerelte az ajtót. Úgy tűnt, visszatér korábbi felhőtlen boldogsága. Az ördög azonban nem alszik. Illetve aludt, de újból a szerszámoskamra heverőjén. A biztonsági zárral nem is kísérletezett. Felmászott az erkélyre, benyomta az ajtót. Úgyes kezű, gyakorlott embernek tűnt, alig tett kárt a zárban. Ezúttal is evett a szalámból, jól meghúzta a demizsont.

A tettesnek nyoma veszett. *Kolbász Mihály* fűnek-fának elmesélte az esetet. Gondolatmenet — megtisztítva az indulatoktól és nyomdafestéket nem tűrő nyelvi kifejezésükről — iktassuk ide:

Ez a kert törvény és jog szerint az ő személyi tulajdona. Megdolgozott érte. Ha úgy tetszik, nap nap után a szocializmust építi, most is a munkahelyén. Nem érdemel meg annyit ettől az országtól, hogy megvédjék, ami az övé? Hogy csak az

allasson a szerszámoskamrában, akinek ő megengedi? Hogy az ő akaratát — ami semmiféle közösségi érdekekkel nem ellentétes — tartsák tiszteletben. Aki pedig nem tartja tiszteletben, annak kapják el a száját! Márpedig ő nem azért töltögette a paprikás szalámit, hogy jöttment kiskertfosztogatók lakmározzanak belőle! Az itt a kérdés, van-e törvény, amely megvédi az ő igazságát, és ha van, érvényt szereznek-e neki?

— Érvényt szerezni, de hogyan? — kérdi erre az elfogulatlanul gondolkodó ember, akit sem a kiskerthez, sem a tulajdon szentségéhez nem fűznek túl erős érzelmi szálak. Hány ezer kiskert és rajtuk néhány ezer sufni és kacsalábon forgó szerszámoskamra van csak a megyében? Hetente 1-2 alkalommal látogatják a tulajdonosok. Állítsanak rendőrt mindegyik elé? Másikfelől az üresen hagyott építmények szinte csábítják a betörőket. Azok sem mind kerülnek rendőrkézre, akik értéktárgyakat, bizonyítékul felhasználható dolgokat visznek magukkal. Hogy lehetne hát *Kolbász Mihály* hívatlan vendégére rábizonyítani, hogy megezte a szalámit?

Kolbász Mihály egyre sápadtabb lett, egyre több időt töltött a kertben. A munkahelyén cukkolták vagy együtt háborogtak vele. Volt, aki azt ajánlotta, vigye haza a bort és a szalámit.

— Nem értitek, hogy itt többről, elvekről van szó? — mérgelődött.

— Mi értelme akkor az egész kiskertnek, ha ott sem azt csinálom, amit akarok? Ha akárki az ágyamba feket! Ha csak azért nem isznak bele a boromba, mert nem viszem oda!

Egy éjszaka újból megjelent az ismeretlen. Ivott a borból, evett a szalámból. Kenyeret is hozott magával, a szőnyegre szórta a morzsát. A hatóságánál ismerősként üdvözölték *Kolbász Mihályt*. De azt hiába kérte, hogy bujjon el egy rendőrt a lugasban, és lesse ki a tolvajt, elutasították. Akkor majd ő elfogja, heveskedett.

— Ha elkapom, behozhatom a rendőrségre?

— Ha jön magától, hozza!

— Megköötözm!

— Eszébe ne jusson! Korlátoz-

ná a személyi szabadságát, ahogy

pedig magának nincs joga.

*Kolbász Mihály*nak biforvörös lett a halántéka. Hazafelé betért egy maszek közörszűhöz, vásárolt egy prima böllérkést, valódi svéd acélból. Kiköltözött éjszakára a szerszámoskamrába.

A behatól azóta nem jelentkezett. De azért játsszunk el a gondolatral, mi történhet, ha egy éjszaka korgó gyomorral felbukkan tesztem azt Vagabund Vencel, egyik kezében karéj kenyér, a másikban feszítővas. Mondjuk, hogy Vagabund békés csavargó, aki ugyan nem építi a szocializmust, mert utál dolgozni, kiskertet sem akar vásárolni, pedig még parcellázna a terület külső részén. Csak éppen szereti a paprikás szalámit rízlingszilvánival. Azért lett ilyen, mert nem formálták elég hatékonyan a tudatát. Ezt akarja bepótolni öntevékenyen *Kolbász Mihály*. Lelkiismerete tiszta: nem bosszút áll, hanem igazságot szolgáltat. Érvényt szerez a társadalmi normáknak, amelyeknek szerinte a társadalom nem képes érvényt szerezni. Olyan eszközökkel, amelyek a rendelkezésre állnak. A sértett igazság persze akkor állna helyre, ha az ismeretlen Vagabund is keményen dolgoznék, és sorbaállna telekért a külső részen, ahol a későn eszmélőknek parcellázna. De kérges kezével, böllérkessel és vasvillával is csak annyit tehet, hogy elriasztja nehezen szerzett különparadicsomából a betolakodót.

Eberen alszik, minden nesze fölráid és hallgatózik. Várja a betörőt. Fél egy kicsit a találkozástól is, a következményektől is, mégis makacsul kitart a szerszámoskamrában. Az ember nem élhet igazság nélkül.

TANÁCS ISTVÁN

Federico García Lorca

Kérdések

Tücsök-sereg ülészik a síkon.
Vén bölcséit a rétnék
Aurelius, mondd, irigyle-e titkon?
Szegény a bölcsességed!

Áramlik a folyó vize szeliden.
— Ó Szókratész! Mit láthatasz
a keserű halálba tartó vízben?
Hited szegény és száraz!

Sárba hullik már a rózsalevélke.
Juan de Dios, te kedves,
e dicő szirmokon mit veszel észre?
Kicsiny a szíved ehhez!

(Eörsi István fordítása)